

İNTRODUKSİYA OLUNMUŞ PAMBIQ SORTLARININ LİFİNİN TEXNOLOJİ XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN ÖYRƏNİLMƏSİ VƏ İQTİSADI SƏMƏRƏLİLİYİ

Aytən Zeynalova

Azərbaycan Dövlət Aqrar Universiteti, zeynalova92.92@mail.ru

Dünya bazarında strateji məhsul kimi qiymətləndirilən pambıq lifi bu bitkinin əsas məhsuludur. Toxuculuq sənayesində müxtəlif assortimentli parça məmulatlarının hazırlanmasında müxtəlif texnoloji lif məhsulundan istifadə edilir (Hümbətov, Xəlilov, 2012: 229).

Pambıq məhsulunun keyfiyyəti lifin texnoloji xassələri ilə xarakterizə olunur ki, bunlar 1) orta uzunluq, 2) yuxarı uzunluq, 3) uzunluğa görə bərabərlik indeksi, 4) qısa liflərin indeksi, 5) mikroneyr, 6) xətti sıxlıq, 7) xüsusi qırılma yükü, 8) qırılma zamanı lifin uzanması, 9) əksetmə əmsalı, 10) sarımtıllıq dərəcəsi, 11) üçrəqəmli kod ilə müəyyən olunur (İvanov, Tuz 2015: 132; Mahsomov, Gabdulov, 2016: 80-84). Pambıq lifi istehsal edən bütün ölkələrdə, o cümlədən Azərbaycanda keyfiyyətin milli qiymətləndirmə metodlarından 12 keyfiyyət əlamətinin vahid beynəlxalq təsnifatına keçirilmişdir (Mirzəyev, Kərimov, 2019: 116-118; Nawas, Saftar, Malik, 2019: 13-19).

Aparığımız tədqiqatda istifadə edilən coğrafi uzaq pambıq sortlarının lifinin texnoloji keyfiyyətləri 3 il (2017-2019) müddətində "USTER HVI-1000" qurğusunda öyrənilmişdir.

Beləliklə, pambıq sortlarının lifinin texnoloji keyfiyyətlərinin analizi nəticəsində məlum olmuşdur ki, Gəncə-110 pambıq sortu digər sortlardan üstün olmaqla IV tip lif keyfiyyətinin tələblərinə dolğun cavab verir (Özel, 2015: 102).

Aparılan tədqiqatların nəticələri göstərmişdir ki, öyrənilən coğrafi uzaq pambıq sortlarının lifinin texnoloji keyfiyyəti xarici mühit amillərindən, xüsusən də xam pambıq nümunələrinin müddətindən, bitkilərin aqrotexniki becərilməsindən və digər faktorlardan asılı olaraq dəyişir (Shahzad, Xul, Tingdang, 2019: 1-11; Srinivas, Gapinath, Bhadru, 2014: 285-288).

Yerli Gəncə-110 pambıq sortu təsərrüfat qiymətli əlamətləri ilə yanaşı, tədqiqatda öyrənilən digər coğrafi uzaq pambıq sortlarından lifin texnoloji keyfiyyətinə görə üstün olmuşdur. Gəncə-110 pambıq sortunun üstünlüyünü sortun ölkənin torpaq-iqlim şəraitinə adaptasiyası və intensiv tipli olması ilə izah etmək olar.

Coğrafi uzaq pambıq sortlarının iqtisadi səmərəliliyi. Yerli Gəncə-110 pambıq sortu və coğrafi uzaq pambıq sortlarının əkinlərinin iqtisadi səmərəliliyi tarlada vegetasiya müddətində aparılmış aqrotexniki tədbirlərə uyğun olaraq, texnoloji xəritələr əsasında tərtib edilmişdir. Üç il üzrə orta hesabla bir hektar pambıq sahəsinin becərilməsinə və məhsulun yığılmasına birlikdə 1140 manat xərclənmiş, 1 kq xam pambığın satış qiyməti 0,65 manat dəyərində göstərilərək, orta məhsuldarlığa əsasən hesablanmışdır. Yerli Gəncə-110 pambıq sortunun məhsuldarlığı 43,8 s/ha olmuşdur. Pambıq sortlarının becərilməsinə və xam pambığın yığılmasına 1140 manat xərclənmiş, xalis gəlir 1707 manat, bir sentner məhsulun maya dəyəri 26,0 manat təşkil etmiş, rentabellik səviyyəsi 150% olmuşdur.

Cədvəldə yuxarıda qeyd olunan göstəricilər təsvir edilmişdir. Göründüyü kimi, yerli Gəncə-110 pambıq sortu ilə coğrafi uzaq pambıq sortlarının iqtisadi göstəricilərini müqayisə etdikdə aydın olur ki, ölkəyə introduksiya olunmuş pambıq sortları aşağı iqtisadi göstəricilərə malikdir. Bu isə Gəncə-110 pambıq sortunun fermer təsərrüfatlarında becərilməsinin böyük iqtisadi səmərə verəcəyinə imkan yaradır.

Cədvəl. Coğrafi uzaq pambıq sortlarının 3 illik orta məhsuldarlığı və iqtisadi səmərəliliyi

Nö	Pambıq sortları	Məhsuldarlıq, s/ha	Bir hektara çəkilən xərc, manat	Bir hektar sahədən alınmış məhsulun dəyəri, manat	Bir hektar sahədən alınan məhsulun xalis gəliri, manat	Bir sentner sahədən alınan məhsulun dəyəri, manat	Rentabellik səviyyəsi, %	Sortların müqayisəli iqtisadi qiymətləndirilməsi, %
1	Gəncə-110	43,8	1140	2847	1707	26,0	150	100
2	BA-440	33,0	1140	2145	1005	34,5	88	59
3	Selekt	34,6	1140	2249	1109	32,9	97	65
4	Akala Beret	31,0	1140	2015	875	36,8	76	51
5	S-6524	36,2	1140	2353	1213	31,5	106	71
6	Taşauz-68	33,2	1140	2158	1018	34,3	89	59

Ədəbiyyat:

1. Hübətov, H., Xəlilov X. (2012), Pambıq lifinin texnologiyası, Bakı: Nurlan.
2. Иванов В., Туз Р. (2015), Хлопчатник в Нижнем Поволжье, Волгоград: FGBOU VPO Volgogr. GAU FGBNU PNIAZ.
3. Mahsomov G., Gabdulov M. (2016), Характеристика линий мягкой пшеницы конкурсного сортоиспытания на различных фонах выращивания, Саратов: Сборник докладов международной научно-практической конференции молодых ученых и специалистов.
4. Mirzəyev T., Kərimov H. (2019), Azərbaycanada əkilən yeni pambıq sortlarından alınan məhsulun keyfiyyət göstəricilərinin tədqiqi, Gəncə: Azərbaycanda pambıqçılığın innovativ inkişafı: nailiyyətlər, perspektivlər. ADAU-nun 100 illik yubileyinə həsr olunmuş elmi-praktik konfransın materialları.
5. Nawas, B., Saftar S., Malik T. (2019), Genetic Analysis of Yield Components and Fiber Quality Parameters in Upland Cotton, Shri-Lanka: International Multidisciplinary Research Journal.
6. Özel, E. (2015), Türkiyedeki Chirchir-Linter-Prese işletmelerinin Durumlarının incelenmesi, Kahraman Maraş: Yüksek Lisans Teri, Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü.
7. Shahzad K., Xul L., Tingdang Q. (2019), Genetic Analysis of Yield and Fiber Quality Parameters in Upland Cotton (*Gossypium hirsutum* L.), China: Journal of Cotton Research.